

De Joan Puig i Ferreter a Carles Pi i Sunyer: quatre cartes

JORDI CASTELLANOS

Publiquem quatre cartes de Puig i Ferreter a Carles Pi i Sunyer.¹ Són quatre cartes molt representatives: la primera, que sembla que és la que inicia el coneixement personal entre ells, ho és de les posicions literàries que els dos prenen a partir de 1925; la segona sembla un intent de Puig i Ferreter per trencar l'aïllament en què es trobava a París a mitjan de la dècada dels quaranta; les dues darreres fan referència a la represa d'Edicions Proa a l'exili i, per tant, formen part dels contactes que s'estableixen per aconseguir originals per editar.

El motiu de la primera carta és ben clar: Carles Pi i Sunyer havia publicat un article, «Amb motiu d'una novel·la», a *La Publicitat* el 6 de març de 1925, a propòsit de *L'home que tenia més d'una vida*, la primera novel·la de Joan Puig i Ferreter, amb la qual havia guanyat el concurs de la col·lecció La Novel·la d'Ara. Pi i Sunyer, en el seu article, denunciava el buit que s'havia fet a la novel·la i en responsabilitzava l'organització de la vida literària creada pel Noucentisme. L'obra tenia, segons ell, molts defectes, uns, escrivia, producte de l'adaptació d'una novel·la llarga a les dimensions exigides pel concurs; altres, producte de la descurança («Voldríem, també, que la novel·la fos més treballada, més curosament corregida»). Malgrat tot, però, «la narració d'en Puig i Ferreter té remarcables qualitats positi-

1. Són conservades a la Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònomic i Locals de Barcelona, a qui agraïm la gentilesa de permetre'ns-en la publicació. Les quatre són manuscrites, en fulls sense cap mena d'encapçalament. La primera, de 17 de juny del 1925, és escrita en un full de 13,5 x 21 per les dues cares. Les altres tres són escrites a l'exili: totes des de París: la del 1947, en un full quadrat de 20 x 20, escrit per una sola cara; la de 26 de març de 1950, en un full quadriculat de 17 x 22,5, escrit per les dues cares; i la darrera, de 21 de juny, en un full de 21 x 26,5, escrit per les dues cares..

ves: és forta, és viva, sincera, moguda; revela un admirable temperament de novel·lista.» És, doncs, el tipus de literatura que pot arribar al públic, una cosa que el Noucentisme, amb la seva organització en esferes concèntriques, en grups tancats en ells mateixos, no ha sabut fer. Enfront del Noucentisme, Carles Pi i Sunyer fa una defensa aferrissada de les individualitats com a camí per a la creació d'obres consistents. Acabava l'article saludant «la publicació de l'obra d'en Puig i Ferrer, desigual, escrita amb un cert descuit, mal presentada; però també robusta, sincera i coratjosa, en la qual hi ha passió i vida, noble preocupació en la recerca del fons de les coses i de les ànimes i la franquesa de dir-les tal com són. Prenem aquesta primera novel·la com a promesa d'altra de major empena, en la qual corregits els defectes fàcilment evitables i conservades les fortes qualitats apuntades, porti a la nostra literatura, que voldríem oberta a tots els horitzons, una ventada d'inquietud enfortidora.»

A la seva carta, amb la tramesa de la seva segona novel·la publicada (suposo que es refereix a *Els tres al·lucïnats*, perquè la segona que havia escrit era *Les facècies de l'amor*, que publicada més tard la “Biblioteca Literària” –i no pas a la “Biblioteca Catalònia”, com diu–, incorporada ja a la Llibreria Catalònia) Puig sembla com si volgués demostrar que ha estat un alumne aplicat i que ha fet cas de la crida de Pi i Sunyer. De fet, Puig devia moltes coses a l'article de Carles Pi i Sunyer. Li devia el fet de convertir-se en un dels models, en un dels mites, de la nova literatura que sorgeix entorn del 1925 i, per tant, en bona part, el fet de trobar-se sobtadament situat en primera línia en la vida cultural catalana, amb una imatge d'escriptor atrevit, profund i clarament d'esquerres. Aquesta imatge li va proporcionar, per exemple, la direcció literària d'Edicions Proa i, en els anys trenta, li va permetre entrar en política de la mà d'Esquerra Republicana i convertir-se en un dels intel·lectuals més representatius del món políticocultural de la República. Tanmateix, l'escàndol que va envoltar Puig i Ferrer durant la guerra i la postguerra, va enderrocar el mite. Puig l'intenta reconstruir afanyosament amb la redacció de la seva obra magna: *El pelegrí apassionat*.² És, però, dins de l'exili català posterior al 1939, un personatge estigmatitzat: la segona carta que publiquem deixa entreveure aquest fet. És del 1947. Hem de creure que Puig i Pi havien mantingut contactes anteriorment. Com a mínim, el 1945, a les seves *Memòries polítiques*,³ Puig i Ferrer dedica un llarg paràgraf a una trobada amb ell: «Carles Pi i Sunyer. Tornat de Londres. Dramàtica conversa amb ell. Per què dramàtica? Ell es creu destinat a la creació literària, es veu que ha pensat molt en això.» Pel que explica, Puig es posa ell mateix com a

2. Vegeu, sobre aquesta qüestió, G-J. GRAELLS, «Epíleg informatiu a les novel·les de *El pelegrí apassionat*», dins J. PUIG I FERRETER, *El pelegrí apassionat. 12: L'ascensió*, Barcelona: Edicions Proa, 1977, p. 397-430.

3. J. PUIG I FERRETER, *Memòries polítiques*, edició i pròleg de Guillem-Jordi Graells, Barcelona: Edicions Proa, 1981, p. 135.

exemple de dedicació intensa i exclusiva a la literatura, una cosa que provoca l'enveja de Pi i Sunyer: «'Qui té raó és en Puig' m'han reportat que digué. I sens dubte, estava impressionat per la nostra conversa i potser vacil·lant.» Els comentaris deriven cap al paper, també «vacil·lant», segons ell, de Pi i Sunyer en la política i acaba parlant de Josep Tarradellas com de l'home autènticament fort del moment. Situada dos anys més tard, Pi i Sunyer reporta a les seves memòries una conversa amb Puig que si no és aquesta mateixa, deuria ser molt semblant: «Vaig dinar a casa de Melcior Font i la seva esposa, en una casa vella de l'illa de la Cité, patinada, amb les finestres que donaven al riu; i també a casa de Puig i Ferreter, en un marc ben diferent, en una avinguda moderna i sense caràcter a l'eixample de París, on em va contar els ambiciosos projectes de llargues novel·les que estava escrivint.»⁴ Malgrat aquesta trobada, les relacions ben segur que eren força distanciades. Puig viu molt aïllat, i ell mateix ho reconeix, encara que ho atribueixi a la mala salut o a la reclusió a causa de l'escriptura: «Veig poquíssima gent. No sabia on trobar amics. Solitud». La nota és del 1947, el mateix any d'aquesta segona carta, una carta que sembla que vulgui trencar aquest aïllament, fins i tot cercant la complicitat de la filla, que s'ha fet amiga de la Núria Pi-Sunyer a Londres.

Les dues darreres cartes vénen a complementar les àmplies informacions que Josep Camps i Arbós ha aportat entorn de la represa de les Edicions Proa a l'exili.⁵ Puig i Ferreter, que en recupera la direcció literària, li demana una col·laboració, «de preferència una novel·la», per publicar a la col·lecció "A tot vent". De fet, tot el que es comenta en aquesta carta i en la següent, encaixa de ple amb les informacions que tenim entorn de les activitats i les propostes que es barrejaven en aquesta represa de Proa. A destacar, tanmateix, la proposta de Carles Pi i Sunyer, aquest llibre, *Els darrers anys de Puigblanc*, que Pi i Sunyer no va arribar a publicar, bé que es conserva en procés d'elaboració, entre els seus papers de la Fundació que porta el seu nom. Això vol dir que hem de situar-lo entre els escriptors fascinats pel personatge de Puigblanc, en el qual, potser, s'hi projectaven les frustracions de l'exili. Així ho assenyala Jordi Rubió en el pròleg a l'estudi d'Enric Jardí, *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença* (1960). Escriu Rubió: «L'hora d'Antoni Puigblanch tornava al nostre meridià. Des dels darrers temps de la nostra guerra, a Barcelona, a Londres, a Cambridge, a Mèxic, Miquel i Vergés, Batista i Roca, Josep M. De Casacuberta, Llorenç Castillo, Enric Jardí, autor d'aquest llibre, jo mateix, amb intenció i per camins diferents, però en èpoques molt acostades, i sense dir-nos-ho els uns als altres, anàrem portant el nom i l'obra de Puigblanch a un estadi

4. Carles PI I SUNYER, *Memòries de l'exili. El govern de la Generalitat. París 1945-1948*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1978, p. 176.

5. J. CAMPS ARBÓS, «Les Edicions Proa de Perpinyà (1949-1965)», *Els Marges*, núm. 72 (hivern 2004), p. 45-76, i J. CAMPS ARBÓS, «Les cartes entre Josep Queralt i Josep Carner. Materials per a l'estudi de la literatura catalana de l'exili», *Els Marges*, núm. 81 (hivern 2007), p. 89-106.

de noves possibilitats interpretadores.»⁶ Núria Pi-Sunyer s'hi refereix en parlar dels constitucionalistes espanyols exiliats a Londres, entre els quals, «el català liberal Antoni Puigblanch, historiador, assagista i també polític (sobre aquest darrer personatge, el pare va descobrir bona part de la seva vida i producció literària a Londres, fins al punt de considerar que *lo Temple de la Glòria* podria ser Montserrat)»⁷ El llibre, però, mai no va arribar a Proa i, per tant, no va ser mai anunciat, tot i que Carles Pi i Sunyer era a la nòmina de futurs col·laboradors de l'editorial.

Aquestes són les quatre cartes: manuscrites i sense encapçalaments, llevat de la primera, escrita quan encara no es coneixien personalment, les altres tres mostren un cert recel per part de Puig sobre l'actitud que Pi i Sunyer podia tenir cap a ell: «us tinc més bona voluntat de la que us penseu», li escriu a la darrera carta. Potser per aquest fons de desconfiança, les cartes són mesurades i no apareix mai aquell Puig i Ferrer torrencial, apassionat, de molts dels seus escrits. Em sembla, doncs, summament indicatiu.

Les reproduïm sense cap retoc, ni a l'ortografia ni al lèxic. Marquem, en cursiva, els mots subratllats al text, excepte quan parla de l'editorial Proa. De fet, les cartes no ofereixen cap problema textual.

6. J. RUBIÓ, «Pròleg» a E. JARDÍ, *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença*, Barcelona: Editorial Aedos, 1960, p. IX-X.

7. N. PI-SUNYER, *L'exili manllevat*, Barcelona: Proa, 2006, p. 300.

[1]

Barcelona, 17 de juny 1925

Sr. Carles Pi i Sunyer

Estimat senyor i amic:

Vulgui acceptar la meua segona novel·la –segona en ordre de publicació– puix l'amic Estelrich té la que és verament la segona, per a la “Biblioteca Catalònia”.

Em complauria que en aquesta hi trobés un progrés d'estil, de forma, de llenguatge –d'art, en una paraula– amb relació a la primera. Almenys, jo m'he esforçat per aconseguir-ho. Tinc 43 anys i estudio com un jove que comença i, certament, ara em sembla que començo. A aquest treball, res m'hi ha estimulat tant com l'article de vostè que m'ha fet reflexionar molt del dia que aparegué fins avui.⁸

Sento que a causa dels nostres treballs, no haguem trobat encara una estona per coneixe'ns i parlar. Jo espero que la trobarem un dia o altra. Per a mi, serà un goig. Si vostè té els matins lliures, jo puc distreure'm qualsevol matí de les meves ocupacions habituals. Només cal que m'avisi un dia o dos abans on li agradaria veure'ns. Per a mi no serà cap molèstia venir a casa seva, tot al contrari. Quan vostè vulgui, ja ho sab.

I respecta a la novel·la, sóc dels que estimen la veritat, la sinceritat per damunt de tot.

Bon amic i servidor de vostè,

Joan Puig i Ferrer

[2]

París, 10 gener de 1947

Estimat amic Pi i Sunyer,

No sé si sabeu que ara visc a París amb la meua família, on m'és grat d'oferir-vos casa nostra:

59, rue Caulaincourt (18è)

M'agradaria molt, algunes tardes que tinguéssiu lliures, de conversar bones estones amb vós sobre coses literàries, idees, política, etc. La meua obra a la qual, com sabeu, treballo ja fa uns anys, ha creat una solitud enorme al meu entorn, però

8. C. PI I SUNYER, «Amb motiu d'una novel·la», *La Publicitat*, 6-III-1925.

no me'n ressentó gens, al contrari, em sembla que fins i tot les coses dolentes del passat me les va convertint en bones. Tanmateix, parlar amb algú com vós és una necessitat, un bé. Tant de bo que fos igual per a vós quan la política us deixés els lleures convenients. A més, a Londres, la vostra Nuri⁹ i la nostra Pilar¹⁰ s'han fetes amigues, i d'això també m'agradaria parlar.

Quan us vingui bé, escriviu-me, doneu-me una cita, sempre a les tardes —els matins treballo de ple— i allí em tindreu content. Aviseu-me un dia o dos abans.

Amb una bona abraçada i desitjant-vos un feliç any nou, us dic a ben aviat si vós voleu.

Vostre,

Joan Puig i Ferreter

[3]

París, 26 de març de 1950

Senyor Carles Pi i Sunyer

Benvolgut amic:

Sabeu ja que les Edicions Proa van a reaparèixer a França degudament autoritzades pel Ministeri competent? Jo en seré el director igual que n'era a Catalunya. Estem fent la llista d'autors i obres per al prospecte que farem públic aviat. Us vinc, doncs, a demanar la vostra col·laboració com autor. No res més. Per de prompte, jo us he posat en llista. Desitjaria, però, tenir el vostre assentiment i, si us fos possible, el títol de l'obra que vós tingueu a bé confiar-nos, de preferència una novel·la. Més tard, publicarem altres llibres de diverses menes que no siguin novel·les, però de cop comencem amb la Col·lecció "A tot vent" on sols volem incloure novel·listes catalans i estrangers.

Si tinguéssiu l'amabilitat de donar-me l'adreça del vostre germà August,¹¹ li escriuria en el mateix sentit que a vós.

M'atreveixo a pregar-vos de no tardar massa a respondre'm car l'original dels nostres projectes ha d'anar aviat a l'impremta.

Els primers volums de la nostra col·lecció em penso que sortiran durant el present any. Fins ara tenim per col·laboradors segurs Josep Carner, Mercè Rodoreda,

9. Núria Pi-Sunyer i Coberta, filla de Carles Pi i Sunyer.

10. Pilar Puig i Barranco, filla de Joan Puig i Ferreter.

11. August Pi i Sunyer (Barcelona, 1879-Ciutat de Mèxic, 1965). Doctor en medicina i catedràtic de la Universitat de Barcelona, s'exilià el 1939 i s'establí a Venezuela, on va ser catedràtic de Fisiologia de la Universidad Central de Caracas. Aquesta presència d'August a Venezuela va fer que també Carles i la seva família s'hi trasllessin.

Domènec Guansé, Xavier Benguerel, Jordana, Trabal, Armand Obiols, Just Cabot, Ramon Xuriguera, Ventura Gassol i aquest que signa. Em penso que no anireu mal acompanyat. Esperem la resposta d'autors residents a Catalunya.

Edicions Proa oferiran, en els Jocs Florals de Perpinyà, un premi de cent mil francs a la millor novel·la catalana que es presenti a concurs.¹² Amb aquest premi, debutarem a França. Us enviarem prospectes al seu temps.

En espera de la vostra resposta, us saluda atentament,

Joan Puig i Ferreter

La meva adreça i casa vostra:

66, Avenue de la République – Paris (11e)

[4]

París, 21 Juny 1950

Senyor Carles Pi i Sunyer

Estimat amic:

Gràcies per la vostra lletra. Si vós creieu que l'obra *Els darrers anys de Puigblanc* és prou interessant pel tema i el personatge (deixo de banda el vostre treball d'assagista i historiador, que ja sé que estarà bé), doneu-nos, doncs, aquesta. Sobre tot dient-me vós mateix què és el que us plau més, i això és molt a considerar. Quan la podríem tenir? Si veniu a París, porteu-me-la. Serà escrita a màquina? Perquè amb el vostre caràcter de lletra els linotipistes francesos no se'n sortien pas. Pen-seu que fer compondre text català per gent que ignora la nostra llengua exigeix còpia clara, precisa, amb les menors correccions possibles a mà. És cosa que reclamem a tots els autors. Jo m'he fet copiar a màquina tot el meu.

Estem pendents d'una resposta del gendre d'en Rovira i Virgili¹³ i de la d'En Carner. En Carner ens dóna una obra (el *Misterio*), però està indecís sobre el títol català que no ens ve i ens fa perdre temps.¹⁴ Anem a llançar les propostes per a l'any 51, sis llibres. Si Carner i el gendre de Rovira tarden a respondre, hi posarem el vostre *Puigblanc*, que, naturalment, sortiria durant l'any 51. Però com temps ha

12. Es refereix als Jocs Florals que es van celebrar a Perpinyà el 24 de setembre de 1950, sota la presidència de Pau Casals.

13. Felip Calvet i Costa (Sant Feliu de Guíxols, 1920-Barcelona, 1999), casat amb Teresa Rovira.

14. Es refereix a la versió catalana del *Misterio de Quanaxhuata*, que Josep Carner havia publicat a Mèxic el 1943. El títol triat va ser *El Ben Cofat i l'Altre* i va obrir les edicions en català de Proa a l'exili.

que ens adreçàvem a ells dos, estem obligats a esperar llur resposta encara un cert temps. Si vinguessin llurs obres, la vostra sortiria entre les sis de l'any 52. Tanmateix, pel que pugui ésser, tingueu l'original a punt per tot aquest any. Us va bé? Per les condicions econòmiques us haureu de posar en relació amb Josep Queralt, el propietari de Proa: 4, Place Cassanyes – Perpignan (P.O.). Jo, ni abans a Barcelona, ni avui, no he intervingut en *Proa* més que com a director literari.

Us adjunto un Cartell dels Jocs amb el premi de Proa. Si teniu confiança en la vostra novel·la, no vacil·leu de trametre-la als Jocs. El que més el voldria fora que s'endugués el premi un escriptoret de tants dels nostres, per favoritisme o perquè no hi concursessin obres de qualitat. Vós hi teniu Bosc Gimpera,¹⁵ no us dic res més. Si tinguéssiu el premi,¹⁶ la vostra novel·la sortiria entre els sis llibres de l'any 51 i jo me n'alegraria car, literàriament i políticament, us tinc més bona voluntat de la que us penseu. Encara *sé distingir* (i vagi la cosa entre nosaltres dos), però, en absolut.

Amb els millors records per a tots els vostres, us saluda afectuosament,

Joan Puig i Ferreter

15. Pere Bosch Gimpera (Barcelona 1891-Mèxic 1974), arqueòleg i rector de la Universitat Autònoma de Barcelona. El 1939 es va exiliar a Mèxic.

16. Pi i Sunyer no va presentar el seu llibre, que no va arribar a acabar mai. El premi el va guanyar Xavier Benguerel, amb la novel·la *L'home dins el mirall*, que va ser publicada al número 94 de la col·lecció, el segon de la represa, després de l'obra de Carner, tal com proposa Puig i Ferreter.